

LAKOS KATALIN

A korai buddhizmus szerepe az ókori India gazdaság- és társadalomtörténetében

PhD Disszertáció

TÉZISEK

Szegedi Tudományegyetem

2016

A Buddhával és a buddhizmussal foglalkozó legkorábbi munkákban neves kutatók a páli nyelvű buddhista irodalom feldolgozása és alapos elemzése alapján, továbbá a hagyományos Buddha-datálásból kiindulva egy valóságos Buddha-kori Indiát vízionáltak. Ezt az elképzelést történészek több nemzedéke is magáévá tette. Az ismert nagy történeti összefoglaló munkákban az i. e. 600-325 közötti időszak – amelyet politikátörténetileg Magadha felemelkedése és fénykora, a Sisunága- és Nanda-dinasztiák fémjeleztek – gazdasági élete és társadalma erőteljesen „buddhista” jellegűként jelenik meg.

Ez a hagyományos kép azonban a későbbi filológiai kutatások, elsősorban a páli nyelvű kánongyűjtemény szövegeinek modern fordításai, a páli és prákrit nyelvi kutatások alapján mindenképpen felülvizsgálatra szorul. Több kutatási fejlemény is indokolja, hogy a kor gazdasági-társadalmi átrendeződéseit inkább egy térben és időben hosszan elnyúló folyamatként, s nem pedig „nagy ugrások” sorozataként értelmezzük. Ezen fejlemények közül kiemelném a puránikus kronológia megbízhatóságáról folytatott vitákat, az utóbbi évtizedek régészeti eredményei nyújtotta új lehetőségeket a városfejlődés időbeli meghatározásában, a Buddha-datálással kapcsolatos termékeny és mindmáig lezáratlan viták körét, s végül, de nem utolsósorban azt a változást, hogy a kutatók körében egyre inkább elfogadott állásponttá vált a Buddha korát a hagyományostól valamelyest későbbre tenni. Az említett gazdasági-társadalmi változások valamikor a Buddha születése körül veszik kezdetüket és az i. u. első századokig erőteljesen jelen vannak az indiai társadalomban, különösképpen a városi lakosságban, a kereskedelemben és az ahhoz kapcsolódó kulturális misszióban.

Jelen disszertáció fő célja, hogy az i. e. első évezred közepe táján Indiában bekövetkezett gazdasági és társadalmi változásokról új, alternatív olvasatot nyújtson. E célkitűzés érdekében a hangsúlyt a Buddha-kori India merev társadalomképének és gazdasági viszonyainak taglalása helyett a buddhizmusnak az indiai társadalomban az i. e. 6-5. századtól kezdve az i. u. első századokig betöltött szerepére helyezem. A vizsgált időszakkal és témával kapcsolatos történeti és régészeti problémák hosszú sora miatt minden egyes kérdésre jelen munka keretei között sajnos nem térhettem ki. A nagyobb témacsoportokkal – mint a gazdaság- és társadalomtörténet, vagy éppen a városfejlődés – kapcsolatos, az elsődleges és másodlagos forrásokból kiszűrhető információk elemzésével és bemutatásával mindezidáig véglegesen meg nem oldott problémákra, tudományos vitákra, valamint új szempontok bevonására koncentráltam. Arra törekedtem, hogy az említett problémák tárgyalásával és az új eredmények szintézisével egy olyan összefoglaló jellegű munkát alkossak, amely jó alapot biztosíthat a további kutatás számára.

Az i. e. 6-5. században fontos gazdasági és társadalmi változások mentek végbe Indiában, amelyekben a buddhizmusnak meghatározó szerepe volt. A Kosala és Magadha gazdasági és szociális életében bekövetkezett változások kezdetével kapcsolatban számos kutató a vaseszközhasználat egyre szélesebb körű elterjedését tekinti mérvadónak, miután a civilizációs központok megtelepedtek a Gangesz-medencében az i. e. első évezred közepétől kezdve. Más kutatók ugyanakkor nem tulajdonítanak ennek komolyabb jelentőséget.

A kérdéssel kapcsolatban a legnagyobb nehézséget az jelenti, hogy a páli nyelvű buddhista forrásokban található, a vasra, az ekevasra és más mezőgazdasági vaseszközökre történő hivatkozások pontos korát nagyon nehéz meghatározni. Ebből következően a vashasználat gyakoriságára, elterjedésére, illetve a vaseszközök minőségbeli változására vonatkozó ismereteink pontos időbeli elhelyezése nem lehetséges. További nehézséget jelent az is, hogy a forrásokból kihámozható, a mezőgazdasági vaseszközökre és használatukra utaló kifejezéseket régészeti leletekkel nem lehet teljes mértékben igazolni és megerősíteni. A régészeti leletek viszonylag kis számát a kutatók nagy része főként éghajlati tényezőkkel magyarázza. Eszerint a Gangesz középső vidékének nedves, alluviális talaja a vaseszközök gyors korrodálódásához vezetett. Másfelől fontos kihangsúlyozni, hogy fennmaradt néhány konkrét lelet, melyek egyértelműen az i. e. 6-5. századra datálhatóak. Abban azonban még sincs egyetértés, hogy ezekre a csekély számú, viszonylag rossz állapotban lévő vasleletekre alapozható-e az i. e. 6-5. században Indiában végbemenő kulturális változás elmélete.

Felvetődik a kérdés, hogy van-e összefüggés a technikai és technológiai szakértelem növekedése, adott esetben a vaskohászat, valamint a gazdasági fellendülés és bőség között? Miként lehetséges az, hogy a megalit kultúrák bővelkednek vastárgyakban, a vasat Indiában is már a nagyon korai időkben alkalmazták, mégsem alakult ki egyfajta gazdasági konjunktúra, és az urbanizáció beindulásához is hosszú időre volt szükség. Másfelől nézve, tudjuk azt is, hogy az urbanizáció vashasználat nélkül is elképzelhető, gondoljunk az egyiptomi kultúrára, ahol a vas használata nélkül vágtak gránittömböket és építettek megerősített városokat. Az indiai harappai civilizáció pedig ugyancsak a vas használata nélkül alkotott pompás városokat.

Egy összetettebb megközelítés e tekintetben célravezetőbb lehet. A vaskohászat, folyamatának komplexitásából adódóan csak nagyon lassan fejlődik. A kohászati fejlődés az NBPW szakaszában érte el azt a szintet, amikor a vas rendszeres hasznosítása megvalósult. Az egyre jobb minőségű vasmegmunkálás pedig szorosan összefüggött a termelékenységgel. A nagyobb mezőgazdasági hozam elérése érdekében a társadalom igénye is megnőtt az egyre

jobb minőségű eszközök és szerszámok iránt. Az ekés földművelés térhódítása a mezőgazdasági tevékenység egyre szélesebb körű elterjedését eredményezte. A civilizációs központok megtelepedésében és a települések megnövekedésében a Gangesz-medencében a vaseszközök minden bizonnyal jelentős szerepet játszottak.

Feltételezhető, hogy a buddhista férfi és női szerzetesrend megalapítására elegendő élelembázis megléte nélkül nem kerülhetett volna sor. A szerzetesek és szerzetesnők a monszunidőszak alatt nem vándoroltak, hanem nagyobb városokban vagy külvárosi részekben tartózkodtak. Az ilyen városok létét az őket körülvevő környezet által termelt mezőgazdasági többlet tette lehetővé. A többlettermelés pedig ott volt lehetséges, ahol nagyobb szabad földeket és erdőterületeket vontak művelés alá. Ez pedig aligha volt lehetséges vasból készült mezőgazdasági eszközök alkalmazása nélkül.

Annyi biztosan állítható, hogy az i. e. 6-5. században végbemenő gazdasági változások középpontjában a gazdasági többlet állt. Ennek megléte tette lehetővé a kereskedelem kialakulását és fejlődését, valamint az urbanizáció beindulását is.

A buddhista forrásokban számos utalást találunk karavánokra, kereskedők csoportosulásaira, piacokra és kereskedelmi útvonalakra. Az utalások gyakorisága alapján arra következtethetünk, hogy a kereskedelem fontos részét képezte a gazdasági életnek. A tengeri kereskedelemre történő utalások mellett a forrásokból visszatükröződő kép továbbra is a szárazföldinek tulajdonít nagyobb jelentőséget. A karavánjaival utazó kereskedő a kor tipikus képe a buddhista születéstörténetekben. A nagy kereskedelmi utak minden irányban behálózták Indiát. A páli nyelvű forrásokban a kereskedő leggyakrabban előforduló általános megnevezése a *satthavāha* (karavánvezető), illetve a *vāṇija* (kereskedő). A kereskedők valószínűleg már a korai időkben is eljutottak a nagyon távoli északnyugati Gandhára területre és minden bizonnyal átkeltek a sivatagon is.

A korai kereskedelemben szereplő árukról nem sokat árulnak el a páli nyelvű források. Valószínűsíthető, hogy mind a szárazföldi, mind pedig a tengerentúli kereskedelem elsősorban luxusáruk kereskedelme volt. A hétköznapi használatban szükséges termékeket az átlag indiai a kisebb helyi piacokon szerezte be. A Római Birodalom és India közötti kiterjedt tengeri kereskedelemben szereplő árukról már jóval több az ismeretünk.

A páli nyelvű buddhista kánongyűjteményben a szárazföldi mellett találunk adatokat a tengeri kereskedelemről, tengeri utazásokról és úticélokról, hajókról, hajótörésekről és kikötőkről. Ugyanakkor ezek a sokszor nem egyértelmű és homályos utalások, összességében nem elegendőek ahhoz, hogy reális képet alkossunk a tengeri kereskedelem állapotáról és kiterjedtségéről. A forrásokkal az a baj, hogy nem korabeliek, persze kétségtelen, hogy az

elbeszélésekben, tanításokban és történetekben fellelhető információk sokszor korábbi időkre nyúlnak vissza, de ennek megállapítása nagyon nehéz.

A források alapján feltételezhetjük, hogy a kereskedők elsősorban a partok mentén hajóztak. Az India és a Nyugat közötti kiterjedt tengeri kereskedelem kialakulásának hajózási és tengerészeti alapfeltétele volt a monszunszél paramétereinek pontos ismerete. Számos kutató azon a véleményen van, hogy az indiai és az arab kereskedők már a nagyon korai időktől kezdve rendelkeztek ismeretekkel a tengeri áramlatokról, a tengeren uralkodó szelekről, így talán a monszunról is. A páli nyelvű buddhista irodalomban is találunk erre vonatkozó információt. Néhány, a tengeri utazással kapcsolatos születéstörténetben olvashatunk az össze-vissza fújó, gyors mozgású tengeri szélről, valamint az évszaknak nem megfelelő, pusztító erejű szélről, amelynek következtében a tengeri vállalkozások sok esetben katasztrófával végződtek. Általánosságban elmondható, hogy a tengeri kereskedelemmel kapcsolatos buddhista születéstörténetekben meglehetősen gyakoriak a hajótöréssel kapcsolatos történetek. Ez egyben arra is utal, hogy a korabeli tengerészek és kereskedők figyelték és tanulmányozták ugyan a tengert, de nem rendelkeztek kiterjedt és megalapozott ismeretekkel a tengeren rendszeresen fújó szelekről és ható áramlatokról. A forrásokban olvashatunk arról is, hogy a tengerészek égtáj és irányjelző, valamint a partokat kémlelő és kereső madarak segítségével tájékozódtak a tengeren. A nyílt tengerre a hajósok minden bizonnyal csak ritkán merészkedtek ki.

A lehetséges tengeri útvonalak között szerepelt az India és a Babilon Királyság közötti, amelynek egyik tanúbizonysága a páli kánongyűjteményben olvasható *Bāveru-jātaka*. A *Jātaka* azért is érdekes, mert arról számol be, hogy akár rendszeres kereskedelmi kapcsolat is lehetett India és *Bāveru* ország között már az Asóka előtti időkben is. Ezzel azt sugallja, hogy India kereskedői az i. e. 5. században, sőt meglehetősen már az i. e. 6. században is tettek tengeri utazásokat a Perzsa-öböl partjai felé. A további tengeri kereskedelmi úticélok között szerepelt *Tambapaṇṇi*, a mai Srí Lanka, illetve az Aranyvidék *Suvaṇṇabhūmi*, vagyis Kambódzsa, esetleg Mianmar, azaz a korábbi Burma.

A konkrét kikötőkre történő utalások száma meglehetősen kevés a páli nyelvű buddhista forrásokban. Feltételezhető, hogy India nyugati partjának kikötőit, elsősorban *Bhārukacchāt* (Barygaza, a mai Broács) és talán *Suppārakāt* (a mai Nala Szópára, a Thána körzetben, Mumbaitól északra) használták a korai kereskedők. Ezek közül az előbbi az egyetlen kikötő, amely konkrétan előfordul a páli nyelvű buddhista forrásokban, ezért feltételezhetően már a nagyon korai időkben is létezett.

Bár viszonylag sok utalást találunk a páli nyelvű irodalomban az indiai tengeri kereskedelemre vonatkozólag, annak korai szakaszáról mégis meglehetősen kevés konkrét ismerettel rendelkezünk. Hajóleírásra, hajóépítésre utaló konkrét információval szinte nem is találkozunk a forrásokban. A hajók méretére és az utasok számára utaló leírások sem egyértelműek, a legtöbb esetben erős túlzásról lehet szó.

A pecséteken és terrakottákon megörökített első hajóábrázolások kétségkívül a harappaiak, a legkorábbi domborműves ábrázolások pedig a Száncsi sztúpán lévő az i. e. 2. századból. Az adzsantai buddhista sziklacsarnokok ábrázolásai között három hajós történetet találunk. Az első érméken történő hajóábrázolások pedig az i. u. 2-3. századból származó *Sātavāhana*-érméken jelennek meg. Ezek kétvitorlás hajókat ábrázolnak, melyek egyértelműen tengeren közlekedő nagyméretű és nagy súlyú hajók voltak.

A páli nyelvű buddhista források alapján a tengeri kereskedelem megléte tehát már a nagyon korai időkben feltételezhető, de hogy a hajókkal meddig jutottak el, pontosan milyen ismeretekkel rendelkeztek a távoli országokról és mennyire volt intenzív az Indián kívüli területekkel való kereskedelem, arra nehéz választ adni. Kézenfekvő a következtetés, hogy ha valóban létezett rendszeres árucser India és más országok között, akkor minden bizonnyal hallanunk kellene a forrásokban ezen országok lakóiról, szokásairól és a csereárukról. Mindezekre azonban csak elvétve, szószavúan, és nagyon homályosan történik utalás. Ezek alapján mindenesetre elképzelhető, hogy ismertek Indián kívüli országokat és területeket, hiszen konkrét névvel illették őket, sőt az is valószínű, hogy az indiai kereskedők eljutottak ide és többször is visszatértek ezen távoli országokból. Ezek a homályos és nem egyértelmű információk bekerültek a *Jātakák*ba, mint valamiféle csodálatos, misztikus történetek.

A páli nyelvű buddhista forrásokban található, kereskedelemre történő utalások nem csak hogy bepillantást nyújtanak egy feltörekvő makrogazdaságba, hanem beszámolnak a buddhista rend és a buddhizmus térnyeréséről is. A korai buddhizmus szoros kapcsolatban állt a kereskedelemmel és a kereskedelmi központok terjedésével. Ezek a szövegek virágzó gazdaságról számolnak be, melynek alapja a mezőgazdaság, az állattenyésztés, az árukereskedelem valamint a kialakuló és egyre inkább elterjedő pénzgazdálkodás volt. Hiányoznak azonban fontos statisztikai adatok, amelyek lehetővé tennék számunkra, hogy pontosabb képet alkossunk a gazdasági viszonyokról. A gazdasággal és a kereskedelemmel kapcsolatos leírások többnyire idealizáltak és egy olyan forrásanyagon alapszanak, amelyet évszázadokon keresztül foglaltak írásba és többször is átdolgoztak.

A források másfelől beszámolnak arról is, hogy a történeti Buddha idején végbemenő urbanizáció az addig fennálló társadalmi rend nagy mértékű átalakulását idézte elő és

kedvezett az új vallási irányzatok kialakulásának. A korábbi zárt társadalom bizonyos mértékben nyitottabbá vált. Ennek egyik jele, hogy ebben az időszakban új társadalmi rétegek, illetve a már meglévő társadalmi rétegek pedig újfajta szerepkörben jelentek meg.

A buddhista forrásokban gyakran előforduló kifejezések, mint a *gahapati* (a ház ura, a család feje) vagy a *setthi* (kereskedő, a céhek feje) annak bizonyítékai, hogy a Buddha és a buddhizmus folyamatos és intenzív kapcsolatban állt ezeknek az „új” társadalmi rétegeknek a képviselőivel. A buddhizmus korai sikere minden bizonnyal abban is rejlett, hogy pont azt az etikát és tanítást kínálta az „új” társadalmi rétegeknek, így a kereskedőknek is, amely számukra megfelelő volt. A buddhizmus támogatta a kereskedelmet és a pénzgazdálkodást, amely a kialakuló és megerősödő fogyasztói kultúra fontos részét képezte egy olyan társadalomban, ahol a társadalmi státusz alapját egyre inkább a vagyon és a vagyon által elérhető státusz és hatalom határozta meg, nem pedig a születés. A buddhista etika és a karmáról szóló tanítás biztosította a rendet támogató jómódú laikusok számára a tudatot, hogy ha a múltban jót cselekedtek, akkor következő életükben nyugalomban élvezhetik az összegyűjtött vagyont, mielőtt végül a megváltás útjára lépnének. A buddhista közösség megtiltotta tagjainak a pénz használatát, a vagyon gyűjtését és birtoklását. Ugyanakkor a laikus híveket a Buddha praktikus tanácsokkal látta el a vagyonkezeléssel kapcsolatban.

A Buddha a vándorlása során minden bizonnyal a Gangesz középső vidékének földművelő lakosságát is megszólította, hogy megnyerje bizalmukat. A vidéki lakosság igényeit a buddhizmus azonban nem tudta olyan mértékben kielégíteni, mint a városi lakosságét. Persze nem állíthatjuk, hogy a buddhizmus csupán a jómódú kereskedők számára lett volna vonzó, de mindenképpen fontos felhívni a figyelmet ennek a társadalmi rétegnek a jelentőségére, hiszen tevékenységével nem csupán a szerzetesek helyi megélhetését biztosította, hanem a buddhizmus gyors elterjedését is lehetővé tette.

Ugyancsak a forrásokból tudjuk azt is, hogy a Buddha jó kapcsolatot tartott fenn az uralkodókkal is, a buddhizmus élvezte tehát az uralkodók támogatását. A királyi hatalom jószándékú vallási türelmi politikája nélkül aligha lett volna lehetséges, hogy a városi központok perifériáján kolostorokat hozzanak létre. A legújabb kutatások pedig megerősítették azt a feltételezést, miszerint a királyi udvarban és a királyi kormányzásban erőteljes lett volna a buddhista gyülekezet tagjainak jelenléte úgy is, mint a király tanácsadói. Elgondolkodtató az is, hogy a magadhai *Bimbisāra* király buddhistákat támogató politikája mögött minden bizonnyal nem pusztán vallási érdeklődés és rokonszenv, hanem komoly kereskedelempolitikai érdek is állt. Ha mindezt politikai szemszögből is megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy az újonnan kialakuló és felemelkedő monarchiák autokrata uralkodói minden

bizonyial azért is támogatták a tradícióellenes irányzatokat, így a buddhizmust is, hogy ily módon megszabaduljanak a bráhmaṇák gyámkodásától. Legfőképp azért, mert a bráhmaṇák által alkalmazott rituális eszközök idejétmúlttá, így alkalmatlanná váltak a társadalmi és a gazdasági problémák megoldására. Az új territoriális államok intézményeinek és adminisztrációjának fenntartásához a katonai és gazdasági eszközök céltudatos bevetésére volt szükség, vagyis egyfajta tudományos *Arthasāśtrā*ra, amely felvehetette a versenyt a bráhmaṇák által képviselt, rítusokhoz és tradíciókhoz tapadó dharmával szemben. Ebben a helyzetben olyan vallási mozgalomra volt tehát szükség, amely tudományos felismerésen és ismereten, nem pedig tradíción alapult és amely az uralkodót megszabadította a morális aggályoktól.

A buddhizmus nem elsősorban az alsóbb rétegek vallása volt, ennél fogva viszonylag egyszerű volt az uralkodó társadalmi rétegek figyelmét magára vonnia. A Buddha maga is nemesi családból származott, így minden bizonnyal pontosan tudta, hogyan vonzza magához a felsőbb rétegek, a *khattiyák* és a *brāhmaṇák* képviselőit. Az ún. buddhista elit társadalmi összetételét tekintve az első helyen a *brāhmaṇák* álltak, őket követték a *gahapati*k illetve a *vessa*, majd a *khattiya* réteg képviselői, a többi pedig a *sudda*, valamint a társadalmon kívülálló rétegekből származott. A *brāhmaṇák* erőteljes jelenléte nem volt véletlen. A buddhizmust sokszor jellemzik, főleg a tanítását illetően, egyfajta *brāhmaṇa*-ellenes megmozdulásként. A Buddha nem a *brāhmaṇákat*, mint társadalmi réteget ellenezte, hanem a papi felsőbbség gondolatát, amely abból a felfogásból eredt, hogy a *brāhmaṇákat*, mint a lelki és szellemi hatalom egyértelmű örököseit természetesen megilletnék az elit csoporthoz való tartozással együttjáró kiváltságok. A Buddha elismerte ezt a társadalmi valóságot és a korábban *brāhmaṇa* réteghez tartozók a buddhista elit tagjai lehettek. Ezek a *brāhmaṇák* intellektuális képességeik révén tekintélyt adtak a rendnek és egyben segítséget jelentettek a papi kiváltságokkal szembeni ellenállásban.

A *khattiyák* és azon belül is elsősorban az oligarchikus törzsek felsőbb rétegeinek intenzív kapcsolata a buddhizmussal részben azzal magyarázható, hogy maga a Buddha is egy ilyen oligarchikus köztársaságból származott. Másrészt pedig azzal, hogy az oligarchikus törzsek általános válságban voltak a Buddha idején, folyamatos összetűzésbe kerülve az egyre terjeszkedő monarchiákkal.

A világi támogatók közül a jómódú és tehetős *setthi* családokból származók magas száma rámutat a buddhizmus komoly támogatottságára a kereskedői rétegeken belül. Ugyanakkor számos olyan egyéni sorsot bemutató történetet olvashatunk a forrásokban, amelyek az újonnan kialakuló társadalom tipikus jellemzőit testesítették meg. Ezek a

tudományos tapasztaláson alapuló gazdasági és anyagi hatalomnak, a földbirtok önerőből történő megszerzésének és birtoklásának a példái.

A buddhista morál politikai célokra történő felhasználása nem hozható közvetlenül összefüggésbe a buddhizmus keletkezésével. A Buddha-datálás problémájából kiindulva nehéz választ adni arra, hogyan létezhetett a buddhizmus évszázadokon keresztül úgy, hogy erkölcsi és politikai tanítása nem talált követésre állami és uralkodói körökben. A Maurja-korszak kezdetén még Megasthenész se tesz különösebb említést a buddhistákról. Először Asókának, a dinasztia harmadik uralkodójának, az uralkodási elveiben és politikájában jelennek meg a buddhista elemek.

A buddhizmus erőteljes jelenléte az indiai társadalomban a Maurják utáni időszakban is kimutatható. Ebben az időszakban a kereskedelemnek köszönhetően a buddhizmus elterjedt és megalapozott vallás lett Északnyugat-Indiában, valamint a Dekkán nyugati és keleti részén. Ezek a vidékek a buddhista centrumok a kereskedelmi utak mentén, illetve a kereskedelemmel szoros kapcsolatban álló városokban és településeken jöttek létre. Ezen túlmenően úgy tűnik, hogy a buddhizmus megtartotta erős jelenlétét még az i. u. 2. században is, elsősorban az indiai városi lakosság körében, a kereskedelemben és az ezzel szorosan összefüggő kulturális misszióban.

A dolgozattal talán sikerült a buddhizmus jellegzetes gazdasági és társadalmi változásainak, hatásainak és vonásainak egy új olvasatát adni. Az új értelmezési lehetőség központi gondolata, hogy a buddhizmus kialakulásának, fejlődésének és terjeszkedésének gazdasági és társadalmi hátterének jellemzőit egy több évszázados távlatban érdemes megragadni és értelmezni. Ezek a változások tehát inkább egyfajta folyamatként írhatók le, amelyek valamikor a Buddha születése körül jelentek meg és az i. u. első századokig erőteljesen jelen voltak az indiai társadalomban. A folyamat szónak értelme van a buddhista forrásokban is. Gondoljunk arra, hogy a páli nyelvű kánongyűjtemény már akkor is létezett, amikor még nem volt leírva, a *Jātakákkal* együtt, amelyek ősi indiai meséken alapszanak és így időtlenek. A hagyományos Buddha-kori India helyett érdekesebb tehát a buddhista társadalmat magában foglaló Nagy-Magadháról beszélni, amely sajátos vallási nézetével, társadalmi, gazdasági és politikai berendezkedésével még az i. u. első századokban is látható és érezhető volt.

A dolgozat témájához közvetlenül kapcsolódó publikációim

Újabb kérdések a buddhizmus kutatásában. In: *ΣΙΡΥΘΝΑΠΙ. A Collegium Hungaricum Societatis Europaeae Studiosorum Philologiae Classicae II. országos konferenciáján elhangzott előadások*. Szerk.: Mészáros Tamás – Jutai Péter. Budapest 2007, 47-51.

A kereskedők gazdasági és társadalmi szerepe a Buddha-kori Indiában. In: *ENUMERATIO. A Collegium Hungaricum Societatis Europaeae Studiosorum Philologiae Classicae III. országos konferenciáján elhangzott előadások*. Szerk.: Tóth Iván – Jutai Péter. Budapest 2008, 31-35.

A nők általános helyzete a Buddha-kori Indiában. In: *ΑΙΕΤΣΙΡΑ. A Collegium Hungaricum Societatis Europaeae Studiosorum Philologiae Classicae IV. országos konferenciáján elhangzott előadások*. Szerk.: Adorjáni Zsolt – Jutai Péter. Budapest 2009, 88-92.

A Bāveru-jātaka. Megjegyzések a Buddha-kori indiai tengeri kereskedelem kérdéséhez. In: *ΑΙΕΓΡΑΝΕ. A Collegium Hungaricum Societatis Europaeae Studiosorum Philologiae Classicae V. országos konferenciáján elhangzott előadások*. Szerk.: Gellérfi Gergő – Hajdú Attila. Szeged 2012, 114-118.

Mikor élt a Buddha? Kérdések és lehetséges válaszok. *Belvedere Meridionale*. Szerk.: Kiss Gábor Ferenc. Szeged 2015 (Megjelenés alatt).

Die Rolle der Buddhisten in der frühindischen Gesellschaft. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*. Szerk.: Vásáry István. Budapest 2015 (Megjelenés alatt).

A korai buddhizmus szerepe az ókori India gazdaság- és társadalomtörténetében. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Antiqua et Archaeologica. Supplementum XIV*. Szerk.: Székely Melinda. Szeged 2015 (Megjelenés alatt).